

Олександр Пушкін
Вірші

Перекладач: М.Рильський

До друга віршника

Арісте! Й ти в юрбі служителів Парнаса!
Ти хочеш осідлать упертого Пегаса;
За лаврами спішиш на небезпечний шлях
І строго критику стрічаєш у боях!

Арісте, вір мені, покинь перо й чорнило,
Забудь струмки, ліси, смутні оті могили,
В холодних співанках любов'ю не палай;
Щоб не злетіть з гори, мерщій униз чвалай!
Без тебе віршників доволі єсть і буде;
Їх твори видадуть — і цілий світ забуде.
Можливо, і тепер, відрікшись від утіх,
З дурною музою в нарадах потайних
У домі, що прийняв Мінервину егіду*,
Хтось пише тайкома нову "Телемахіду".
О, бійся талану безглуздих співаків,
Що убивають нас вагою пишних слів!
Несправедливості потомства суд не знав:
На Пінді лаври є, та й кропива буває.
Страшись безславної! — Ну що, як Аполлон,
Почувши, що і ти поліз на Гелікон,
Золотокудрою хитне лиш головою
І надарить тебе — спасеною лозою?

Та що? Ти хмуришся, мов хочеш відказать!
"Будь ласка, не втручайсь і зайвих слів не трать;
Як я наважився, то вже не відступаю,

Судила доля так, я ліру обираю.
Хай гудить світ мене,— зречусь його тенет;
Кричи, ганьби чи лай,— а я таки поет".

Арісте, не поет, хто римувати вмів
І, скриплячи пером, паперу не жаліє:
Хороші вірші, бач, складніша річ писать,
Ніж Вітгенштейнові французів побивать.
В той час, як Дмитрієв, Державін, Ломоносов,
Співці уславлені, краса і гордість росів,
І розум живлять нам, і вчать зичливо нас,—
О скільки гине книг в появи самий час!
Писання голосні Рифматова, Графова
Із Бібрусом тяжким гниють у Глазунова;
Ніхто їх не згада, щоб ту бредню читать,
Прокляття Фебове на них немов печать!

Скажім, діставшиися на Гелікон щасливо,
Поетом можеш ти назватись справедливо:
Ласкаво читачі тебе тоді приймуть.
Чи не гадаєш ти, що зразу потечуть
І ріки золота до тебе, поруч слави,
Що вже тримаєш ти на відкупі держави,
Червінці в кованих шкатулках бережеш
І, лежма на боку, їси собі та п'єш?
Ні, рід письменницький, мій друже, не багатий;
Розкішні, з мармуру будовані палати
І скрині золота не суджені йому:
Землянка півсліпа, горище у диму —
Ото палац його, ото блискучі зали.
Поетів — хвалять всі, годують — лиш журнали;
Фортуни колесо не котиться до них;
Руссо нагим родивсь — нагим навіки стих;
Постелю з жебраком Камоєнс розділяє;
Костров занедбаний у злиднях помирає,

Хреста чужа рука поставила над ним;
Життя їх — ряд страждань, гримуча слава — дим.

Тепер ти про свою задумався дорогу.
"Одначе,— скажеш ти,— всіх судячи так строго,
Усе картаючи, як Ювенал новий,
Ти на поезію тут виклав погляд свій;
А чом же сам, на муз не жартома сердитий,
Ти віршами прийшов зо мною говорити?
Що сталося тобі? Безумний ти чи я?"
Арісте, почекай, ось відповідь моя;

В якомусь-то селі, серед мирян поштивих,
Спокійно проживав, до кіс дійшовши сивих,
В миру з сусідами, шановний панотець,
Що по околиці прославивсь як мудрець,
От якось він ішов п'янений із гостини,
Бо на весіллі був, а там не без чарчини.
Попалися йому назустріч мужики.
"Послухай, батюшко,— сказали простаки,—
Нам, грішним, розтлумач — ти ж пить забороняєш
І ненастанно всіх тверезості навчаєш,—
Ми вірили тобі; та що ж ти нині сам..."
"Послушайте,— сказав священник мужикам,—
Як в церкві вас учу, так вам і слід чинити,
А з мене прикладу ви, друзі, не беріте".

Так само і мені доводиться сказати;
Не хочу виправдань для себе я шукати:
Щасливий, хто живе спокійно, без турботи,
До віршів жодної не маючи охоти,
Своїми одами журналів не тягчить
І над експромтами по тижню не сидить!
Не любить він сягати до верховин Парнаса,
Він не шукає муз та бистрого Пегаса;

Рамаков не прийде йому труїти світ;
Щасливий, друже, він,— тому, що не піїт.

Та досить цих розмов — боюсь тобі докучить
І сатиричними писаннями замучить.
Чи за пораду ти подякуєш мені?
Признайся, друже мій: писатимеш чи ні?..
Роби хоч сьак, хоч так, а я скажу у вічі,
Що слава — добра річ, а спокій — кращий вдвічі.

* Тобто в школі.— Прим. Пушкіна.

Гробниця Анакреона

Все в казковому мовчанні;
Впав на пагорб дим нічний;
У хмарок яснім убранні
Ходить місяць молодий.
Бачу: ліра на могилі
Спочиває в тихім сні,
Часом звуки легкокрилі,
Мов дрімоти співи милі
В мертвій чуються струні.
Бачу: горлиця на лірі,
В розах кубок і вінець...
Спочиває, друзі, в мирі
Любострастя тут мудрець.
Подивіться: на порфірі
Оживив його різець!
Мовить він: "Старий я, сивий,—
Сам же в дзеркало зорить.—
Дайте ще хоч день щасливий!
Нам не вічно, леле, жить!"
Ліру взяв свою уроче,

Аж нахмурилась брова,
Про війну співати хоче,
Про любов лише співа.
Тут готується природі
Борг останній заплатить.
Дід танцює в хороводі,
Просить келихи налить.
Круг закоханця старого
Діви в'ються у танку;
Прагне в часу він скупого
Мить украсти ще п'янку.
От і музи, і харити
В гроб улюбленця звели;
Ігри й танці, співи й квіти
Вслід за ним туди пішли...
Зник поет, як насолода,
Як любові сон легкий.
Смертний,— каже нам природа,—
Безтурботно щастя пий;
Утішайся, утішайся,
Кубок повно наливай,
Палом ніжним утомляйся
І при чаші спочивай!

Вода і вино

Люблю в жароту опівденну
Вологу черпать із струмка
Чи, в тінь сховавшись зелену,
Дивитись, як тече ріка.
Коли ж вино в краї поскаче
У пінній чаші круговій,
Признайтесь, друзі,— хто не плаче,
Благословляючи напій?

Хай буде прóклят той зухвалий,
Хто в непростенний гріх заправ —
Вино, що нам боги послали,
З водою прісною змішав!
Хай буде рід його проклятий!
Хай силу втратить випивать
Чи, келих зважившись підняти,
Лафіт з цимлянським розрізнять!

Співець

Чи чули ви за гаєм в час нічний
Співця журби, співця свого кохання?
Коли в полях стелилося мовчання,
Сопілки звук і простий і сумний
Чи чули ви?

Стрічали ви в безлюдній тьмі лісів
Співця журби, співця свого кохання?
Сліди від сліз, чи усміх дождання,
Чи тихий зір, що з туги потемнів,—
Стрічали ви?

Зітхнули ви, почувши в пізній час
Співця журби, співця свого кохання?
Коли юнак, ховаючи ридання,
Померклі очі підіймав до вас,—
Зітхнули ви?

Елегія

Наслідування

Я бачив смерть; вона в мовчанні сіла
Біля порога тихого мого;
Я бачив гроб; відкрився вхід його:
Душа померкла й зацімліла...
Покину друзів я своїх,
І днів життя мого гірких
Ніхто вже й сліду не помітить,
І милий погляд не одвітить
На передсмертний погляд мій.

.....
Прощай, життя земне, де темрява доріг
Над урвищем мені лежала,
Де віра в чорні дні мене не утішала,
Де я любив, де не любить не міг!

Прощай, світило дня, прощай, небес завісо,
Німої ночі мла, світання ніжний час,
Знайомі пагорби, струмка пустельний глас,
Безмовність таємнича лісу
І все... прощай в останній раз.
А ти, котра була мені у світі богом,
Предметом сліз німих, суддею серця строгим,
Прощай! минуло все... Огонь згасає мій,
В холодну сходжу я могилу,
І морок смерті крижаний
Страждання всі прийме, усю жагу і силу.

А ви, моїх товаришів
Дедалі рідший гурт прекрасний!
Скажу вам: "Друзі! я любив!.."
І дух мій у знеможі згасне.

До неї ви тоді підіть,
Скажіть: поглинутий він тьмою...

Можливо, що вона в ту мить
Зітхне над урною сумною.

Пробудження

О квіти мрій,
Де ваші чари?
Чом, світе мій,
Зайшов за хмари?
Навік погас
Веселий час,
І в самотині,
О чорні тіні,
Лиш бачу вас.
Все зацімліло,
Навколо ніч.
Похолоділи,
Вмить відлетіли
Юрбою пріч
Любові мрії.
Та ще горять
Палкі надії,
І сну печать
Душа леліє.
Любов, любов,
Почуй благання:
Щоб стрів я знов
У сні кохання,
Уяви гру
І ніжну втому, —
Нехай умру
У сні легкому.

До Чаадаєва

Любові, слави і надії
Недовго тішив нас обман,
Забави зникли молодії,
Як сон, як вранішній туман.

Та в нас киплять іще бажання,
Під тиском влади роковим
Душею, серцем молодим
Вітчизни чуєм заклинання.

Ждемо ми з млостью уповання
Хвилини вільності святі,
Як ждуть коханці молоді
Хвилину ніжного кохання.

І поки, юні, живемо,
І поки в серці сподівання,
Мій друже, краю віддамо
Душі прекрасні поривання!

Товариш, вір, зійде вона,
Зоря принадливого щастя,
Росія збудиться від сна
І на руїнах самовластя
Напише наші імена!

Бакуніній

Дарма б оспівував я ваші іменини,
Хоч вашу похвалу хотілось би здобуть.
Не стали кращою ви в день Єкатерини
Тому, що кращою ніяк не можна бути.

Село

Вітаю я тебе, пустельний мій куток,
Притулок творчості, спокою і роботи,
Де ллється днів моїх невидимий струмок
На лоні щастя без турботи!
Я твій — я проміняв цірцей порочний двір,
Бенкети голосні, розваги та омани
На мирний шум дібров, ланів спокійний шир,
На тихі роздуми й дозвілля пожадане.
Я твій — люблю цей сад густий,
Де холодок і пишні квіти,
Де в воду дивляться кущів зелених віти,
Ці скирти на лугах, в гаю потік дзвінкий.
Встають мені в очах картини ворухливі:
Простори двох озер, блакитні та мінливі,
Де парус мовчазний біліє рибаків,
За ними пагорки, барвисті сіножаті,
Хати в далі голубуватій,
Худоби череда на берегах струмків,
Овини у диму і вітряки крилаті;
На всьому слід достатків і трудів.
Я тут, позбавлений порожнього жадання,
Вчусь в істині блаженство здобувать
І вільним розумом закони визнавать,
Безтямної юрби минати нарікання,
З прихильністю мольбі вчувати боязкій
І зневажать злочинців рій
Та дурнів, славою звеличених неправо.
Запитую вас тут, оракули віків!
І в самотину величаву
Ваш голос чутно долетів;
Він гонить лінощі недбалі,
Труда запалює вогні,
І творчі радощі й печалі
В душевній зріють глибині.

Але жахлива мисль тут душу отемняє:
Милуючись на красний світ,
Друг роду людського печально помічає
Усюди нещастя тяжкий, ганебний гніт.
Тут панство дике та бездільне,
До стогону глухе, чуже людській мольбі,
В розкошах виросле, безчуле і свавільне,
Лозою лютою привласнило собі
І працю, і майно, і долю хлібороба.
За плугом не своїм, під канчуком панів,
Злиденний раб іде, прикутий до ланів
Велінням панської жадоби.
Тут кожен у ярмі довічному росте,
Бажання криючи, зрікаючись надії,
Краса дівоча тут цвіте,
Щоб тішились розпусні лиходії.
Підпора молода потомлених батьків,
Бадьорі їх сини, товариші трудів,
З-під стріхи рідної ідуть собою множить
Челядницьку юрбу знесилених рабів.
О, коли б голос мій умів серця тривожить!
Чому в душі моїй горить даремний жар
І не припав мені витійства грізний дар?
О друзі! Чи впаде тяжке ярмо з народу,
У прах повалене десницею царя,
І над вітчизною щасливої свободи
Чи зійде хоч колись осяяна зоря?

Нереїда

Серед зелених вод, що пестують Таврїду,
На вранішній зорі я бачив Нереїду.
Сховавшись між дерев, дихнуть я ледве смів:
Напівбогиня та край тихих берегів

Грудьми, за лебедя білішими, зринала
І піну з кіс важких струмками вижимала.

* * *

Поволі рідшає хмарок легкий туман.
І осріблила ти і спорожнілий лан,
І води стишені, і півзаснулі гори,
Далекий друже мій, сумна вечірня зоре!
Люблю, як блимаєш в небесній вишині;
Забуті думи ти пробуджуєш в мені:
Я й досі вечір той погожий пам'ятаю,
Як ти зіходила в далекім, любім краї,
Де запахущий мирт долинами поріс,
Тополі сплять гнучкі, чорніє кипарис,
І плещуть солодко гучні таврійські води.
Там, серед тихої та мирної природи,
В дозвіллі мрійному текли за днями дні.
Там юна дівчина в нічній далечині
Тебе уважливо між інших зір шукала
І іменем своїм подружкам називала.

До Овідія

Овідію, живу близ тихих берегів,
Куди колись приніс ти батьківських богів
В суворе заслання, де попіл свій зоставив.
І твій жалібний плач місця оці прославив.
Ще ліри ніжний глас кругом не занімів;
Живе ще пісня тут, де ти життя скінчив.
Малюють ті пісні в моїй ясній уяві
Пустелю пахмурну, поета у неславі,
Туманний звід небес, простори снігові,
В теплі коротких днів дозвілля лугові.
Колись захоплений сумною ліри грою,

Я серцем жив своїм, Овідію, з тобою:
Я бачив човен твій в обіймах злих валів,
Прип'ятий якорем до диких берегів,
Де кара жде співця кохання і відради.
Без тіні там лани, горбки без винограду.
Народжені в снігах для подвигів війни,
Жорстокі Скіфії холодної сини,
За Істром здобичі, ховаючись, чекають
І села кожду мить навалами лякають.
Ніщо не спинить їх: в воді вони пливуть
І по льоду дзвінкім безбоязно ідуть.
Тобі (дивуйсь, Назон, ти долі цій мінливій),
Що з юних літ не дав себе війні зрадливій,
І що троянди звик вживати для прикрас,
В безжурних пестошах провадити свій час,—
Шолом важкий тобі прийдеться одягти,
Близ ліри мирної сталевий меч тримати.
Ні діти, ні жона, ні звуки дружніх слів,
Ні музи лагідні, минулих радість днів
Вигнаного співця не переймуть печалі.
Даремно грації пісні твої вінчали,
Даремно юнаки напам'ять знають їх:
Ні слава, ні літа, ні скарги, ані сміх,
Октавія ніщо зворушити не може;
І вкриє забуття твоє старече ложе.
В країні рідній ти вшанований мистець,
Вітчизни варварів незнаний пожилець,
Ти мови рідної навкруг тепер не чуєш;
І в дружньому листі свій сум важкий тамуєш:
"О, поверни мені славетний край батьків
І мирні затінки уславлених садків!
О друзі, Августу несіть моє прохання!
І длань погрозливу відхилить хай благання!
Якщо надалі я зазнаю гнів богів
І рідних бачити не випаде країв,—

Пом'якшуючи рок покірливим благанням,
Поблизу Рима я бажав би поховання".
Чия душа черства з презирством до харит
Сумну нудьгу твою і сльози докорить?
Хто в гордощах лихих читає без хваління
Елегії оці,— вінець твого творіння,
Де ти безсилий зойк нащадкам передав?

Суворий слов'янин, я сліз не проливав,
Та розумію їх. Вигнанець самовільний,
До світу, до життя, до себе неприхильний,
В замисленні сумнім я нині побував
В країні мовчазній, де вік ти сумував.
Я мрії відживив і образи похмурні
Твої збудили тут, Овідій, співи журні,
Малюнок їх сумний очима я звіряв;
Але надій моїх той погляд не втішав.
Вигнання зле твоє приваблювало очі,
Що звикли до снігів похмурої півночі.
Тут сяє довший час небес ясних блакить
І бурі снігові живуть коротку мить.
Цих скіфських берегів недавній гість чудовий,
Син півдня, виноград ясніє пурпуровий.
Туманний грудень вже на півночі луги,
Мов килими, кладе пухнасті сніги;
Зима буяла там, та начебто весною
Тут сонечко ясне світило наді мною;
І молодим зелом рябів зів'ялий луг;
Лани розложисті здіймав вже ранній плуг;
Легкий вітрець подув диханням схолоднілим;
Та ще прозорий лід над озером стемнілим
Ті хвилі стишені кришталем покривав,
Бажання боязке поета я згадаю,
Той день, відзначений окриленням натхненням,
Коли, в розгубленні, ти звав новим іменням

Застиглі хвилі вод, незнаний краєвид:
І перед мною тут, здавалось, через лід
Майнула тінь твоя і жалібні звуки
Летіли віддаля, як тоскний зойк розлуки.

Ти не сумуй! Цвіте Овідія вінець!
На жаль, серед юрби загублений співець,
Для нових поколінь залишуся незнаний,
Загине геній мій безсилий, безталанний
Зі славою на день, без радості життя!..
Шукаючи мене, крізь роки забуття,
Нащадок пізній мій у цім далекім краї
Близ праху славного самотній слід пізнає.
Покинувши сумну країв далеких сінь,
Прилине вдячлива моя до нього тінь.
І звеселить мене той спогад його рідний.
Повік лишиться хай переказ заповідний:
Як ти, схиляючись під тягарем життя,
Не в славі — у біді тобі був рівний я.
Тут, розливаючи свої північні співи,
Блукав я в ті часи, як на дунайські ниви
Великодушний грек свободу закликав,
Та пісні тій ніхто із друзів не вчував;
Проте лани чужі, горбки й діброви вільні
І музи мирнії до нас були прихильні.

Приятелеві

Не прикидайся, друже мій,
Супернику широкоплечий:
Тобі звук ліри не страшний
І томні елегійні речі.
Дай руку: не ревнивий ти,
Я звик у лінощах цвісти,
Твоя красуня розум має;

Я бачу все і не гнівлюсь:
Вона Лаура, кожен знає,
Та я в Петрарки не годжусь.

Кинджал

Лемноський бог тебе скував
Для Немезіди рук залізних,
Кинджале месницький, підпоро вольних прав,
Останній судіє усіх тиранів грізних.

Де Зевсів грім мовчить, де сплять мечі законів,
Ти правий суд несеш і правий гнів,
Таїшся ти в підніжжі тронів,
У згортках дорогих шовків.

Мов кари меч, мов блискавка богів,
Ти в диких оргіях жахаєш лиходія,—
І він тремтить і полотніє
Між святкових огнів.

Ти скрізь його найдеш: в наметі бойовім,
На суші, на морях, за вірними замками,
На ложі пристрасті, у храмі,
В сім'ї і в натовпі людським.

Під гордим Кесарем шумує Рубікон,
Державний Рим упав, повалено закон,—
Та блиснув ти в руках завзятця:
І Кесар падає, і мармури колон
Тирана кров'ю багряняться.

Син бунту дикого, ганьбований стократ,—
Бенкетом тішачись кривавим,

Над трупом вольності безглавим
Устав потворний, лютий кат.

Він жертви рокував похмурому Аїду
Во ім'я помсти, крові й зла,—
Та вища воля принесла
Тебе і діву Евменіду.

О Занде праведний! Життя своє скінчив
На ешафоті ти страшному;
Але безсмертний, чесний гнів
У труні сховано німому.

В твоїй Германії щодень і кожну мить
Ти кару злій віщуєш силі,—
І на торжественній могилі
Кинджал без напису горить.

* * *

Хто бачив край, де розкішшю природи
Оживлені діброви і луги,
Де весело шумлять і грають води
І п'єстять тихомірні береги,
Де на узгір'я, посланці негоди,
Не падають похмурливі сніги?
Скажіть мені, кому цей край знайомий,
Де я любив, вигнанець невідомий?

Чудова земле, любленко Ельвіни,
До тебе линуть почуття мої!
Я пам'ятаю скелі й верховини,
Я пам'ятаю світлі ручаї,
І тінь, і шум — і красні ті долини,

Де тихо, серед мирної сім'ї,
Живуть татари в дружбі обопільній,
В розмовах жваві, у роботі пильні.

Все там живе, усе очам відрада:
Сади татар, і села, і міста,
Відбилася у водах скель громада,
Гойдає судна синява густа,
Здаля чутно дзвінки й ревіння стада,
Янтар міцний на лозах вироста...
І видиться могила Мітрідата,
Де заходу упала тінь крилата.
І там, де мирт сумний край урни квітне,
Чи крізь ліси побачить знов мені
Склепіння скель і моря блиск блакитний,
І небеса, як радощі, ясні?
Чи шум життя затихне, непомітний?
Чи знов моїй воскреснути весні?
Чи повернусь я під солодкі тіні,
Щоб відпочить душею в самотині?

* * *

Я пережив свої бажання,
Я розлюбив юнацькі сни;
Лишилися мені страждання,
Порожні вицвіти весни.

Під бурями лихої долі
Зів'яв квітучий мій вінець;
Живу в самотнім, вічнім болі
І жду: чи прийде мій кінець?

Так восени, як хижим свистом
Зима з-за гаю засвистить,
Один — на дереві безлистім
Листок запізнений тремтить.

* * *

Повірнице моїх сердечних дум,
О ти, чий голос ніжний та недбалий
Смирив чуття, що в серці бушували,
І часом веселив печальний ум,
Моя ти вірна і мрійлива ліро.

.....

Прикмети

Учись постерігати прикмети й віщування.
Пастух і хлібороб привчаються зарання,
На небо глянувши в передвечірній час,
Вгадати, що за день чекає завтра нас:
Чи благодатний дощ остудить поле зранку,
Чи виноград поб'ють морози на світанку.
Як білі лебеді на озері яснім
Тебе вітатимуть ячанням голосним,
Як сонце ввечері закрийє хмара сива,—
Знай: од солодких снів дівчат розбудить злива
Або шумливий град, і ранній селянин,
Косить зібравшись буйне зело долин,
На заповідану не вирушить роботу
І знову в святкову затопиться дрімоту.

Десята заповідь

Добра чужого не бажать
Мені наказуєш ти, боже;
Отож чиню я все, як гоже,
Та як жагою керувать?
Я друга скривдить не бажаю,
Не хочу я його села,
Не треба і його вола,
На все спокійно поглядаю:
І дім, і скот його, і раб
Для мене марна благостиня.
Але коли його рабиня
Прекрасна... Господи, одваб!
Або коли його дружина —
Небесний ангел краси,—
О боже праведний! прости,
Хоч задрість і тяжка провина.
Як серцю можна наказать?
Як мрій позбутись полум'яних?
Хто може не кохать коханих?
Хто раю може не бажать?
Дивлюся, млію і зітхаю,
Але обов'язку корюсь,
Я серце потурать боюсь,
Мовчу... і потайки страждаю.

Царське село

Скарбниче світлих мрій, що в гущині зеленій
Мене одвідуєш, як добросердний геній,
О спомине, малюй мої минулі дні,
Місця укохані, для ока чарівні,
Ліси, де я любив, де пристрасть розросталась,
Де юність первісна із отроцтвом зливалась,
І де, з природою у злагоді ясній,
Я знав поезію, і щастя, й супокій.

Веди, веди мене під лип гіллястих тіні,
Що милі віддавна моїй свавільній ліні,
На берег озера, на мирний схил горбів!..
Хай знов побачу я і килими лугів,
І ветхі дерева, і сонячну долину,
І пишних берегів улюблену картину,
І в тихім озері, на лоні хвиль дрібних,
Спокійних лебедів, і гордих і ставних.

Нехай співає там хтось інший про війну,
Я скромно возлюбив живу цю тишину
І, слави відректись примарної готовий,
Вам, Царського Села завітчані діброви,
Віднині присвятив свої неголосні,
В дозвіллі мирному народжені пісні.

* * *

Щасливе юності незнання
Збентежив геній мій лихий,
Моє навіки існування
Він підкорив душі своїй.
Дивитися його очима
Я на життя відтоді став,
З його словами неясними
Улад мій голос зазвучав.
На світ я глянув оком ясним
І здивувався в тишині;
Невже здавався він мені
Таким величним і прекрасним?
Чого у нім я, молодий,
Шукав, жадобою повитий?
Кого, в огні юнацьких мрій,
Я не стидавсь боготворити?
І на людей я погляд звів,

Пиху побачив і мерзоту,
Побачив суддів-шахраїв
І рідну злочину глупоту.
Перед юрбою боязких,
Жорстоких, суєтних, холодних
Безсилий голос благородних
І правда викликає сміх.
Я згоден — мудрі ви, народи!
Пощо свободи вільний клич?
Стадам навіщо дар свободи?
Їх різать, стригти,— певна річ!
Їх спадщина із роду в роди —
Ярмо із брязкальцем та бич.

Виноград

Не буду я тужить по розах,
Зів'ялих ранньої пори;
До серця й виноград на лозах,
Що в гронах визрів край гори,
Краса долин, що тішить зори
Під осінь, повну ясноти,
Продовгуватий і прозорий,
Як діви юної персти.

Фонтанові бахчисарайського палацу

Фонтане любощів живий!
Приніс я в дар тобі дві рози.
Люблю немовчний гомін твій
І поетичні чисті сльози.

Твій срібний пил свіжить мені
Чоло студеною росою.

Ах, лийся, лийсь передо мною,
Дзвени, дзвени про давні дні!

Фонтане любощів печальний!
Я також мрамур твій питав;
Хвалу почув країні дальній;
Та про Марію ти мовчав...

Світило пишого гарему!
Невже забуто промінь твій?
Чи про Марію та Зарему
Всю повість виткано із мрій?

І, може, тільки сну тремтіння,
Уяви пристрасної пал —
Скороминущі ті видіння,
Душі неясний ідеал?

До Язикова

(Михайловське, 1824)

Віддавна радісний союз
Серця поетів сполучає:
Вони жерці єдиних муз;
Один вогонь їх осяває;
Хай різні їм судились дні,
Натхнення — спільна їх корона.
Клянуся пам'яттю Назона:
Язиков, рідний ти мені.
На Дерптську вийшов би дорогу
Давно я вранці, друже мій,
І до гостинного порогу
Поніс мандрівницький свій кий,

І повернувся б, мов оживши
Від чару безтурботних днів,
В розмовах серце звеселивши
Під твій натхненно-вільний спів.
Та злобно грає мною щастя:
Давно літати мушу там,
Куди повіє самовластя,
А де спинюсь — не знаю сам.—
То гонений, то у вигнанні
Марную я закуті дні.
Поете, зваж на це послання,
Здійсни надії чарівні.
В селі, де жив Петрів обранець,
Царів, царицьлюбимий раб,
Сам з роду царського вигнанець,
Завзятий предок мій, арап,
Де, забуваючи бенкети
І пишний двір Єлизавети,
У темнім липовім гаю
Він думав, хилячись до Лети,
Про дальню Африку свою.
Я жду тебе. Тебе зі мною
В сільськiм обійме шалаші
Мій брат по крові, по душі,
Пустун, помічений тобою;
І муз окрилений пророк,
Наш Дельвіг теж нас не покине —
І наша трійця в ті хвилини
Прославить вигнання куток.
Сторожу пильну ми обманим,
Восхвалим вольності дари,
Бенкетів сяйвом полум'яним
Серед вечірньої пори
Серця ми будем розважати,
І слухать віршів передзвін,

І стуком чар, шипінням вин
Нудьгу зимову проганяти.

* * *

В журнальну вдавшись тяганину,
Зоїл, що сон всім навіва,
В чорнильний опіум влива
Скаженого собаки слину.

Андре Шеньє

Присвячено М. М. Раєвському
Ainsi, triste et captif, ma
lyre toutefons s'éveillait...*

В той час, як світу, мов кумир,
Гробниця Байрона сіяє
І хору європейських лір
Близ Данте тінь його вчуває,

Мене хвилює інша тінь,
Що без пісень і без ридання
Із ешафота в дні страждання
В могильну канула глибінь.

Співцю дібров, любові й миру
Я хочу квіти принести,
Незнану оживити ліру,
Співаю. Чує він і ти.

Знов піднялась натомлена сокира
І кличе жертву чергову.

Співець готов; його мрійлива ліра
Востаннє пісню лле нову.

Уранці страта, втіха для народу;
Та ліра юного співця
Про що співа? Співає про свободу:
Не відмінилась до кінця!

"Вітаю я тебе, моє світило!
Твій лик небесний я вславляв,
Коли він з іскри запалав,
Коли ти в бурі заясніло.

Я славив твій священний грім.
Коли він розметав зганьбовану твердиню
І влади древньої гординю
Пустив у полум'я і дим;
Я бачив громадян, синів твоїх одвагу,
Я чув їх братський заповіт,
Великодушну їх присягу
І самовладності безтрепетний одвіт.
Я бачив, як вали могутні
Усе крушили в бурній млі,
І вогняний трибун прорік часи майбутні,
Нове народження землі.
Вже цвів твій геній в благостині,
Уже в безсмертний Пантеон
Вигнанців-страдників ішли священні тіні,
Покрови лжі спадали тлінні
І оголявся ветхий трон;
Кайдани рвалися. Закон,
На волю спершися, проголосив братання,
І ми гукнули: Раювання!
О горе! о безумний сон!
Де вільність і закон? Над нами

Сокира — владарка одна.
Ми скинули царів. Убивцю із катами
Обрали ми в царі. Ганьба яка страшна!
Але не винна ти, свободо,
Богине чиста, ні — вини не маєш ти
В поривах буйних сліпоти,
В шаленстві темному народу;
Сховалась ти від нас: твою високу путь
Закрили марева криваві;
Але ти прийдеш знов із помстою, у славі,—
І вороги твої впадуть;
Народ, що скуштував твій нектар, повний сили,
Все хоче знов упитись ним;
Немов од Вакха роз'ярілий,
Він бродить в прагненні тяжкім.
Так— він найде тебе. Під рівності покровом
Спочине солодко в обіймах він твоїх;
Кінець настане днів страшних!
Та вже не втішусь я тим сяєвом чудовим,
На плаху я піду, що знала стільки страт.
Уранці смерть моя. Кривавою рукою
Відтяту голову підійме завтра кат
Понад байдужого юрбою.
Прощайте, о брата! Мій безпритульний прах
Не буде спочивать в саду, де пробували
Ми в безтурботності, в бенкетах і трудах
І місце наших урн зарання визначали.
Та, милі друзі,— по мені
Як будете ви сумувати,
Прошу мій заповіт останній пам'ятати:
Оплачте жереб мій у тайні, в тишині;
Підозру викликать ви можете сльозами;
В наш вік є злочином і сльози над мерццями:
По братові тужить не сміє нині брат.
Благання ще одно: ви слухали стократ

Пісні, летючих дум породження недбалі,
Стобарвні вицвіти і радості й печалі
Моїх весняних днів. Надії чисті там;
І сльози, і любов віддав я тим листкам,
Усе життя моє. У Авеля, у Фанні,
Молю, найдіть ви їх; ясної музи дані
Зберіть. Суворий світ і поголос людський
Не будуть знати їх. Покину шлях земний
Дочасно, друзі, я: мій геній незрілий
Для слави не дійшов ні зросту, ані сили.
Умру. Як тужите ви щиро по мені,—
Для себе збережіть оті мої пісні!
Коли гроза мине, в своїй громаді мирній
Збирайтесь іноді читать писання вірні,
І довго слухавши, промовте: так, це він;
Це спів його. А я, переборовши тлін,
Незримо увійду і сяду поміж вами,
І сам заслухаюсь, і вашими сльозами
Уп'юся... Може, знов кохання втіху я
Зустріну,.. Може, знов Ув'язнена моя,
Бліда й засмучена, моє почувши слово..."
Та, повну ніжності нараз урвавши мову,
Співець поник чолом прекрасним, молодим,
Пора весни його промчалась перед ним
З любов'ю, з тугою. Красунь імлісті очі,
Бенкети і пісні, і полум'яні ночі,
Все разом ожило; і серце зайнялось,
І віршування знов потоком полилось:
"Куди, куди мене завів недобрий геній?
Народжений, щоб жить у тишині священній,
Чому безвісності я кинув мирну тінь
І друзів, і любов, мою свободу й лінь?
Я долі пестоців зазнав у юні літа,
Дорога радості була мені відкрита,
Цвіла поезія в душі, як світлий луг.

На буйних вечорах, для друзів любий друг,
Я дзвінко звеселяв і сміхом, і піснями
Куток, бережений домашніми богами.
Коли ж я, стомлений у Вакховім огні,
Чув полум'я нове в сердечній глибині
І вранці обійнять приходив милу діву,
І заставав її в риданнях, повну гніву;
Коли, з погрозами, зі слізьми на очах
Вона кляла мене за мій безумний шлях,
Відгонила мене, корила і прощала,—
О як ріка життя чудесно протікала!
Навіщо це життя, і просте, і ясне,
Змінив на бурі я, на море те страшне,
Де дикі пристрасті, невігласи жахливі,
Злоба й зажерливість? Надії чарівливі.
Куди ви завели! Що діяти я мав,
Той, хто в душі любов і голос муз плекав,
На поприщі низькім з безчесними бійцями?
Чи кіньми правити, що сповнені нестями,
Я міг жорстокістю сталевोї вузди?
І що ж я залишу? Занедбані сліди
Безумних ревнощів, нікчемного дерзання.
Хай згине голос мій, хай прийде мить остання
Моєму співові...

О ні!

Хай змовкне ремство малодушне!

Поете, не умруть пісні!

Ганьбі, неначе раб послушний,

Ти не клонився в чорні дні;

Ти не скорився лиходію;

Стояв ти в бурю, у завію,

Твій грізний світоч осявав

Юрбу правителів безславних;

Твій бич нещадно їх карав,

Отих катів самодержавних;

Громив ти деспотизму храм;
Ти закликав до помсти Немезиду,
Віщав Маратовим жерцям
Кинджал і діву Евменіду!
Коли святий старик від плахи відривав
Вінчанну голову холодною рукою.
Ти сміливо обом їм руку дав,
І перед вами трепетав
Їх суд, немов перед грозою.
Тож гордий будь, співець. Ти ж, звірю-кровожер,
Стинай цю голову тепер,
У пазурах твоїх вона. Та знай, неситий.
Мій крик, мій ярий сміх загрожують тобі.
Пий нашу кров, живи в злобі:
Ти все пігмей, і розчавити
Тебе настане час... Вже недалекий він.
Падеш, тиране! Грізний фатум
Ударить над чолом, вітчизною проклятим,
І гряне помсти правий дзвін.
Тепер іду... пора... і ти рушай за мною;
Я жду тебе".
Скінчив захоплений поет,
І все покоїлось. Небес блідий намет
Зорею запалав ясною,
І ранком віяло в темницю. І співець
Підняв до ґрат поважні зори...
Враз шум. Прийшли, зовуть. Вони! Настав кінець!
Гримлять ключі, замки, заповори.
Зовуть... Стривай, стривай; день, тільки день один —
І буде, славлячи свободу,
Великий жить громадянин
Серед великого народу.
Ідуть. Не чують. Жде страшний рубач.
Та дружба смертну путь поета зачарує.

От плаха. Він зійшов. Він славу іменує...

Плач, музо, плач!

* Так, коли я був сумний і ув'язнений, ліра моя, проте,
прокидалась (франц.).— Ред.

Сафо

Юначе! Всім мене ти, любий, полонив:
Душею гордою, незлобною й палкою,
І півжіночою невинною красою.

* * *

Під небом голубим, у рідному краю
Вона томилась, зав'ядала...
Зав'яла, ніби квіт, і в самоту мою
Тінь юна, вірю, прилітала.
Але межа навек між нами пролягла.
Чуття даремне викликав я.
Із уст холодних вість про смерть її прийшла
І холодно її сприймав я.
Так от кого любив я серцем огняним
З таким напруженим бажанням,
З такого мукою і запалом таким,
З таким безумством і стражданням!
Де муки, де любов? Нема в душі моїй
Для тіні бідної, легкої,
Для спомину про дні безповоротних мрій
Ні скарги, ні сльози гіркої.

Арїон

Пливли ми радісним гуртом;
Ті парус прямо напинали,
Ті одностайно ударяли
Об воду веслами. Кругом
Синіло море. Наш стерничий
Байдак у далеч мудро вів;
А я — безжурний, для плавців
Пісні співав... Аж налетів
Шумливий вихор таємничий,
І все поглинули вали!..
Мене одного принесли
На берег хвилі білопінні;
По-давньому співаю я,
І риза змочена моя
Під сонцем сохне на камінні.

* * *

В степу життя, сумнім та безбережнім,
Три джерела пробились потайні:
Струм юності із розмахом бентежним
Кипить, біжить у шумі та вогні;
Кастальський струм, натхнення благородне,
В степу життя вигнанців веселить;
Останній струм — струм забуття холодний,
Він найсолодше душу нам свіжить.

Соловей і троянда

В безмовності садів, у вогкій млі ночей,
Співає навесні троянді соловей.
Троянді й байдуже, вона й не помічає,
І під кохання гімн колишеться й дрімає.
І ти співаєш так на славу краси:
Отямся, друже мій, до чого прагнеш ти?

Її поетова не потривожить мука;
Подивишся — цвіте; покличеш — ані звука.

* * *

Чудова роза є: вона
На диво світлої Кіфери
Цвіте, і пишна й вогняна,
Під ясным поглядом Венери.
Кіфері не страшний мороз,
Пафосові — зими погроза...
Блищить серед хвилинних роз
Краси нев'янучої роза...

Княгині З. О. Волконській

В московських гульбищах бучних,
При гуках віста і бостона,
У бальнім шумі, між утіх
Ти любиш ігри Аполлона.
Царице муз і краси,
В руці ласкавій держиш ти
Натхнення скіпетр величавий,
І над задумливим чолом,
Подвійним скрашеним вінком,
Витає чистий геній слави.
Співця, що в бран потрапив твій,
Не відкидай палкої дані,
Хоч усміхнись на голос мій,
Як мимоїздом Каталані
Вчува циганці кочовій.

* * *

В гаї карійським, що любий ловцям, таїться печера,
Сосни високі навкруг схилились гілками, і тінню
Вхід закрито до неї плющем, що блукає та в'ється,
Любленцем скель і ущелин. На камінь із каменя рине.
Як срібнозвучна дуга, і дно заливає в печері
Бистрий потік. Він, русло проложивши глибоке, струмує
В даль по гаю густім, веселить його ніжним дзюрчанням,

Спомин

Коли для смертного замовкне день труда
І на німі майдани міста
Напівпрозора наляже ніч бліда
І сну крило повіє чисте,
Тоді в самотності, легких не знавши снів,
Тривожної я повен муки:
В безсонні устає сумління темний гнів,
Шиплять докори, як гадюки;
Душа горить, в умі — схвильовані думки
Одна по одній виникають,
І давні спомини, безмовні та тяжкі,
Сувої довгі розгортають.
І я, читаючи свою облуду й гріх,
Життя минуле проклинаю,
І тяжко скаржуся, проте в сльозах гірких
Рядків печальних не змиваю.

* * *

Дар порожній, випадковий,
Нащо ти, життя, мені?
Нащо доля у закови
Узяла найкращі дні?

Хто з таємною злобою
З небуття мене позвав,
Душу виповнив жагою,
Розум сумнівом пройняв?

В далині мети немає,
Серце спить, в неробстві ум,
Темну тугу навіває
Життєвий щоденний шум.

* * *

Кохання мова балаклива
В одвертій простоті своїй,
Неначе проза недбайлива,
Тебе дратує, друже мій.
Але чарує серце діви
Солодкозвучний Аполлон;
Їй любі лагідні мотиви
І мирних рим співучий тон.
Страшне тобі палке признання,
Листа любові ти порвеш,
Але віршоване послання
Увагою не проминеш.
Благословен хай буде нині
Моєї долі скромний дар,
Що досі в життєвій пустині,
Розпалюючи серця жар,
На мене накликав покари,
.....
Чи клевету, чи темні хмари
І тільки часом похвалу.

* * *

Місто пишне, місто бідне,
Дух тюрми, палат черга,
Це склепіння неба блідне,
Камінь, холод і нудьга,—
Все ж до вас у мене звичка,
Бо в пустелі цій сумній
Ходить ніжка невеличка,
В'ється локон золотий.

* * *

В солодкім затінку фонтанів
І стін, оббрижканих кругом,
Поет бувало тішив ханів
Перлових наспівів разком.

На нить веселої хвилини
Низав він в хитрій простоті
Прозорих лесток намистини
І мудрість — чотки золоті.

Любили Крим сини Сааді,
Майстри в поезії тонкій,
І розгорнуть бували раді
В Бахчисараї зошит свій.

Поеми їхні розстилались.
Як еріванські килими,
На учтах ними прикрашались
Гіреїв пишні тереми.

Та жоден чародійник милий,
Володар співів і думок,

Не появив такої сили
В складанні віршів та казок,

Як той, хто мислі мав крилаті,
Хто в тій родився стороні,
Де мужі грізні та кошлаті,
А жони — гурії земні.

* * *

Римо, друже повсякденний
І в дозвілля час натхненний,
І в натхненний час труда,
Ти примовкла, зацімліла;
Ах, невже ти, дзвінкокрила,
Відлетіла без сліда?

А колись твій ніжний лепет
Присипляв сердечний трепет,
Муки втишував мої,
Ти сміялась, ти манила,
І вела від світу, мила,
В зачаровані краї.

Ти, було, мені вчувала,
Як дитина, доганяла
Мрію радісну сама;
З нею, вільна і ревнива,
Непокірна і лінива,
Сперечалась жартома.

Я з тобою побратався,
Скільки я разів скорявся
Жвавим пустощам твоїм,

Мов коханець без догани.
Добродушний і слухняний
В щасті й розпачі гіркім.

О коли б ти появилась,
Як на світі веселилась
Небожителів сім'я!
Ти б із нею проживала,
І божественно б сіяла
Слава сонячна твоя.

Взявши ліру голосисту,
Повістили б урочисто
Гезіод або Омір:
Якось Феб, пастух Адмета,
Стадо пас біля Тайгета,
Де шумить одвічний бір.

Він блукав у самотині,
Ні боги, ані богині,
Як Зевес їм заповів,
З ним не важились зустріться —
З богом ліри і цівниці,
З богом світла й мудрих слів.

В пам'ять давнього кохання
Всолодить його страждання
Мнемозіна прибула.
І дружина Аполлона
В тихім гаї Гелікона
Любу доню сповила.

* * *

Чи серед вулиць гомінливих,
Чи в людний увійшовши храм,
Чи в колі юнаків гульливих,—
Я віддаюсь моїм думкам.

Я говорю: кінець незримий
Чатує кожного із нас,
І під німе склепіння всі ми
Зійдемо в визначений час.

Чи де побачу дуб могутній,
Я мислю: патріарх лісів
Переживе мій вік забутній,
Як пережив і вік батьків.

Чи з немовляти утішаюсь,
Уже я думаю: рости!
Тобі я місцем поступаюсь:
Мені вже тліть, тобі цвісти,

І так щохвилі й щогодини,
У думу вдавшись одну,
Я вгадую: коли прилине
Той день, що ляжу я в труну?

І де умру я: на чужині?
У битві, у морських валах?
Чи недалеко у долині
Сховають мій холодний прах?

І хоч однаково, де тліти,—
Але хотілось би мені
Сном віковичним опочити
У рідній, милій стороні.

І там, де намогильні сходи,
Хай молоде життя кипить
І цвіт байдужої природи
Красою вічною блищить!

Кавказ

Кавказ підо мною. Один в вишині
Стою над снігами край яру страшного;
Орел, зо шпиля підлетівши стрімкого,
Ширяє недвижно зо мною врівні.
Тут бачу, як струмні з-між гір виникають,
Як грізні обвали додолу шугають.

У мене в ногах тут збіговища хмар.
І скель понад ними мертвотні громади,
І ринуть шумливі крізь них водоспади;
А нижче — лиш мох та посохлий чагар;
А там уже — розкіш зеленого гаю,
Де пташка щебече, де олень плигає.

Ще далі, мов гнізда, і житла людські,
І вівці пасуться в гірській полонині,
І ходінь пастух по веселій долині,
Де хвилі Арагви шумують легкі,
Де вбогий здобичник з-за скелі чатує,
І Терек кипучий реве та лютує;

Шумить він та виє, як звір молодий,
Що їжу побачив крізь ґрати холодні,
Він б'ється об берег у злості неплодній
І лиже підступно він камінь німий...
Дарма! ні поживи йому, ні розради:
Навік його грізні затисли громади.

* * *

(2 листопада)

Зима. Що на селі робити нам? Стрічаю
Слугу, що подає уранці чашку чаю,
Питаннями: ну, як? Чи ще мете, чи ні?
Пороша випала? чи варто встать мені
І сісти у сідло, чи краще до обіда
Возиться з давніми журналами сусіда?
Пороша. Встаємо, і миттю на коня,
І риссю по полях при першій світлі дня;
Гарапники в руках, собаки вслід за нами;
Уважно стежимо за лігвами й слідами;
Кружляєм, нишпорим, шукаємо зайців —
І двох прогавили. Додому час наспів.
Ото пак весело! Вже й вечір: хуга виє,
Свіча ледь блимає: у тузі серце ниє;
Ковтаю краплями нудоту я гірку.
Читати? Ні! Рядок чорніє по рядку,
А думка десь літа... Я книгу закриваю,
Беру перо, пишу; насильно вириваю
У музи сонної розтріпані слова.
До звука звук не йде... Втрачаю я права
Усі над римою, служницею чудного:
Вірш в'яло тягнеться, немов повитий млою.
Змагання з лірою я облишаю сам
І до вітальні йду; розмову чую там
Про вибори близькі, про сахарні заводи;
Хазяйка хмуриться за прикладом погоди,
І шпицям сталевим увагу приділя
Чи на червового ворожить короля.
Нудьга! Так день по дню у самоті минає.
Та як увечері в садибу завітає,
Коли за шашками куняєм тихо ми,

Сім'я кибиткою чи древніми саньми —
Старенька з буклями і з нею дві дівиці
(Дві панночки стрункі, біляві дві сестриці),—
Як міниться тоді похмура сторона,
Як, боже мій, життям займається вона!
Спочатку погляди, немовби випадкові,
А далі жвавості все більше у розмові,
А там і дружній сміх, і співанки гуртом,
І вальси, й пустощі, і шепіт за столом,
І млосні погляди, і жарти, й ніжний подих,
І зустріч потайна десь на вузеньких сходах;
І діва в присмерку на ґанку вже стоїть:
Відкриті шия й груди, в обличчя сніг летить,
Та бурі півночі не шкодять руській розі.
Цілунок як жаркий палає на морозі!
Як руська дівчина цвіте серед снігів!

* * *

Жив на світі рицар бідний,
Простий серцем, мовчазний,
З виду хмурий, непогідний,
Духом смілий і прямий.

Мав він видиво єдине,
Непіддаване уму,
І воно з тії хвилини
В серце врізалось йому.

Близ Женеви, в мить щасливу,
На шляху біля хреста
Бачив він Марію-діву,
Матір господа Христа.

Повен думкою палкою,
На жінок він не зважав
І до гробу ні з одною
Ані слова не сказав.

Він увесь свій вік короткий
Сталлю лоб свій закривав
І собі на ший чотки
Замість шарфа прив'язав.

Ні Отцю, ні Духу й Сину
Не молився паладин,
Мав молитву лиш єдину,
Дивна був людина він.

Він проводив цілі ночі
Перед образом святим,
Лиш на Діву зводив очі
Він у захваті сумнім.

Повен вірою й любов'ю,
Вірний обраній меті,
Ave, Mater Dei* кров'ю
Написав він на щиті.

І в той час, як паладини,
Страх і помста ворогам,
По рівнинах Палестини
Мчались в честь коханих дам —

Lumen coelum, sancta rosa!**
Він ревів, як ураган,
І, мов грім, його погроза
Побивала мусульман.

Він вернувся у замок дальній,
До похмурих, давніх стін,
І в любові вмер печальній
Без дарів причастя він.

Як із світом він прощався,
Дух лукавий прилетів,
Душу рицаря збирався
До своїх забрать країв:

Він, мов, богу не молився,
Він не відав, мов, поста,
Непристойно залюбився
Він у матінку Христа.

Та пречиста захистила
Від докорів тих його,
В царство вічнеє впустила
Діва рицаря свого.

* Радуйся, матір божа (лат.).— Ред.

** Світло небес, свята трояндо (лат.).— Ред.

Сонет

Scorn not the sonnet, critic.
Wordsworth*

Суворий Дант не зневажав сонета;
Петрарка в нім кохання виливав;
Кохався в грі його творець Макбета;
Про сум гіркий Камоенс ним співав.

І в наші дні чарує він поета:
Вордсворт його за речника обрав,
Змівши світу марного тенета
На хвилювання вільних вод і трав.

У горами лямованій Тавріді
В його рядки, суворіші від міді,
Співець Литви чуття свої вкладав.

У нас іще його не знали діви,
Коли для нього Дельвіг забував.
Гекзаметра священного мотиви.

* Не зневажай сонета, критику. Вордсворт (англ.).— Ред.

Мадонна

Не безліччю картин уславлених майстрів
Я завжди скрасити хотів свої кімнати,
Щоб гості їх могли побожно оглядати,
Здала вслухаючись у вироки знавців.

У простім закутку, серед німих трудів,
Одну картину я хотів би споглядати,
Одну: щоб з полотна, як з неземних країв,
Спаситель кроткий наш і непорочна мати

Вона з величністю, він з розумом в очах —
Дивились лагідно, у приятних огнях,
Самі, без ангелів, під пальмою Сіона.

Збулось бажання це в житті моїм. Творець
Тебе мені послав, тебе, моя Мадонна,
Краси небесної божественний взірець.

Елегія

Безумних літ веселощі свавільні
Тяжкі мені, як спогади похмільні.
Та як вино — печаль моя стара,
Що старшає, то сили набира.
Мій шлях сумний. Віщує труд і горе
Прийдешності розбурханого море.

Але не хочу, друзі, умирати;
Я хочу жити, щоб мислити й страждати,
І відаю, у дні турботи й лиха
Життя мені скрашатиме утіха;
Не раз іще, у радості й сльозах,
Гармонію ловитиму в піснях,
І — мариться — смутне моє смеркання
Любов осяє усміхом прощання.

Отрок

Невід рибак розстилав над краєм студеного моря,
Хлопчик йому помагав. Отроче, батька покинь!
Інші мережі тебе дожидають і клопоти інші:
Будеш уми уловлять, будеш царям помічник.

* * *

Я тут, Інезільє,
Я тут, під вікном.

Повита Севілья
І млою, і сном.

У серці відвага,
Стою я в плащі,
Гітара і шпага —
Це друзі вночі.

Чи спиш ти? Я співи
Дзвінкі заведу.
Прокинеться сивий —
Мечем укладу.

Покинь своє ложе.
Кохання моє!
Мовчиш ти... А може,
Суперник тут є?..

Я тут, Інезільє,
Я тут, під вікном.
Повита Севілья
І млою, і сном.

* * *

Рум'яний критику, дотепнику пузатий,
Ти спів наш день при дні ладен на посміх брати
За сум та жалощі. А йди-но, глянь сюди,
Попробуй, може б, нас ти визволив з біди.
Дивись: он там хаток сіріє ряд убогий,
А далі стелиться долини схил розлогий,
І хмари котяться, як смуги вовняні...
Де ж ниви радісні? Діброви де рясні?
Де річка? Сірий тин, та — щоб розважить око —

Два бідних деревця схилились кривобоко,
Та й то на першому ані листка нема,
А друге тільки й жде, аж надлетить зима,
Щоб листя, змочене водою крижаною,
Немов брудне сміття розсипать під собою,
Та й годі! Пса нема живого на дворі.
Он, правда, мужичок та баби дві старі.
Без шапки він; несе в труні своє дитятко
І кличе здалека ледаче попенятко,
Щоб батька привело, бо треба ж поховать:
Мерщій, робота є, нема коли чекать!
Чого ж ти хмуришся? Таж геть до біса смуток,
Давай веселоців та жартів нам і шукот!

Куди ж ти? — До Москви — щоб графських
іменин
Отут не прогулять.—
Чекай — а карантин!
Прислала Індія у руський край заразу.
Сиди, як біля стін похмурого Кавказу
Сидів за оних днів покірний твій слуга;
Що? Не до жартів тут, печаль бере — ага!

* * *

Перед гробницею стою,
Склонивши голову свою...
Все спить навкруг; лише лампади
Блищать у пітьмі золоті,
Стовпів осяявши громади
І давні прапори святі.

Під ними спить довічно він,
Північних володар дружин,
Могутній страж в землі державній,

Смиритель буйних ворогів,
Останній вождь у зграї славній
Єкатерининських орлів.

Безсмертя у труні твоїй!
Тут чути руський глас живий;
В нім відгомін пори тієї,
Коли народу віщий глас
Воззвав до сивини твоєї:
"Іди, спасай!" Ти встав — і спас.

Почуй же й нині вірний глас,
Устань, рятуй царя і нас,
О старче грізний! На хвилину
У двері вийди гробові,
З'явись, єднай в одну дружину
Полки незрадні бойові!

З'явись, назнаменуй того,
Хто годен взяти меча твого,
Твою успадкувати славу!
Але безлюдний храм стоїть,
Повитий в тишу величаву,
У сон, з якого не збудить...

* * *

Чим відзнача лицей частіш
Свої священні роковини,
Тим сходиться несміливіш
Сердечних друзів гурт єдиний,
Тим рідший він; тим празник наш
У радощах своїх сумніший,

Глухіший дзвін заздравних чаш
І щирий спів усе хмурніший.

Холодні крила бур земних
І нас, товариші, торкались,
І ми на бенкетах гучних
Не раз журбою окривались;
Змужніли ми; зазнати й нам
Тяжкі судилося удари,
І смерті дух між нами сам
Ходив і визначав покари.

Шість місць порожніх серед нас,
Шести нам друзів не зустріти,
Вони померли в різний час —
Той ратним димом оповитий,
Хто вдома, хто на чужині,
Хто від печалі, той з недуги
Кінчив свої останні дні,—
Ми всіх згадали словом туги.

Кінець настане скоро й мій,
До себе кличе Дельвіг милий,
Весни товариш мій палкий,
Весни товариш осмутнілий,
Що з нами і пісні ділив,
І думи, й гульбища шалені,
Й між рідні тіні відлетів,
Як чистий і прекрасний геній.

Тісніше, братія моя,
Тісніше коло поєднаймо.
Згадав про опочилих я,
Живих з надією вітаймо,
З надією в сім'ї одній

На святі нашому зібратись,
Обняти знов, хто ще живий,
І жертв надалі не боятись.

Гнедичу

З Гомером довго ти пробув на самоті,
Чекали довгі ми години,
І, світлий, виніс ти скрижалі нам святі,
Зійшовши в діл із верховини.
І що ж? Знайшов ти нас в пустелі під шатром,
Де буйний ми танок водили
В безумстві бенкету, вклоняючись чолом
Кумиру, що самі створили.
Великий сором нас і жах тоді поиняв.
В пориві гніву і печалі,
Пророче, ти дітей заблуканих прокляв,
Розбив святі свої скрижалі?
Ні, нас ти не прокляв. Ти любиш з висоти
Зіходить в тіняві долини,
Ти любиш грім небес, але зичливо ти
І бренькіт слухаєш бджолиний.
От справжній де поет! Душею тужить він
На пишних іграх Мельпомени,
Та пильно слухає і вільний передзвін
Базаром любленої сцени.
То кличе Рим його, то гордий Іліон,
То древні скелі Оссіана,
І враз легкий його помчати може сон
У слід Бови чи Єруслана.

* * *

І

І далі ми пішли — і страх мене обвив.
Моторний бісик там, підкорчивши копито,
Якогось лихваря над полум'ям крутив.

Гарячий падав жир в закопчене корито,
І лопавсь на вогні обсмалений лихвар.
А я: "Скажи мені, що в карі сій відбито?"

Віргілій же мені: "Є зміст у кожній з кар,
Мій сину: лиш користь державши на приміті,
Жир боржників своїх смоктав сей батько скнар

І їх безжалісно крутив на вашім світі".
Тут грішник смажений протяжно заквилив:
"О, краще б я тонув у Леті льодовитій!

О, коли б зимний дощ цю шкуру остудив!
Сто я на сто терплю: відсоток нечуваний!"
Тут звучно лопнув він — я очі опустив.

Почувся дух тоді (о диво!) препоганий,
Немов зіпсоване розбилося яйце,
Чи сіркою курич челядник лікарняний

Я носа затулив, я відвернув лице,
Та мудрий вождь мене провадив далі й далі
І каменя підняв за мідне він кільце,

Зійшли ми вниз — і я узрів себе в підвалі.

Тоді я демонів побачив чорний рій,
На зграю віддалік похожий мурашину —
Ті біси тішились у грі якійсь гидкій:

В склепіння пекла там піднісни верховину,
Скляна підносилась, як Арарат, гора —
І відкидала тінь на хмуру всю рівнину.

Розпікши на вогні тяжкий чавун ядра,
Котили вниз чорти смердючими руками
Ядро — і в тім була ота пекельна гра.

Гора розпалася колючими зірками.
Тут інших роганів нетерпеливий рій
По жертву кинувся з жахливими словами.

Жону з сестрицею взяли вони мерщій
І заголили їх, і вниз пустили з криком —
Ті покотилися по площині скляній...

Волали — я почув — вони з одчаєм диким;
А скло їх різало, впивалось в тіло їм —
Чорти ж стрибали вкруг із реготом великим.

Дививсь я віддалік у роздумі тяжкім.

Красуня

Все в ній гармонія, все диво,
Все пристрастям чуже земним;
Вона покоїться стидливо
В краси величчі крижанім;
Вона круг себе поглядає:
Суперниць, подруг їй нема;

Красунь уславлених юрма
В її промінні погасає.

Хоч би куди ти поспішав,
Хай і до радощів кохання,
Якого б в серці не плекав
Ти потаємного бажання,—
Її зустрівши, станеш ти,
Зніяковівши мимовільно,
Щоб уклонитись богомільно
Ясній святині краси.

Осінь

(Уривок)

Днів пізніх осені не вміють шанувати,
Та дуже їх люблю я, читачі мої,
За тиху їх красу і за напишні шати.
Дитина так мала, занедбана в сім'ї,
Мене приваблює. Одверто вам сказати,
Над всяку пору я люблю її;
Багато доброго, коханець непримхливий,
Зумів знайти я в ній, лагідній і пестливій.

Як пояснити це? Сподобалась мені;
Так інший з юнаків, бува, сухотну діву
Сподоба інколи. Живе останні дні
Сердешна дівчина без нарікань, без гніву,
І сяють усміхом уста її марні,
Не відчува вона ще смерть страшну, квапливу,
Співає; щоки ще червоні і ясні,
Сьогодні ще вона жива, а завтра — ні.

Засмутлива пора! Очей зачарування!
Приємні дні її прощальної краси,
Люблю природи я розкішне завмирання,
В багрець і золото одягнені ліси,
У вітті вітру шум та свіже повівання,
В імлі багристій ледве чутні голоси,
Проміння нерясне, і перші ще морози,
І сивої зими віддалені погрози.

Пісні західних слов'ян

I

Видіння короля¹

Король ходить важкою ходою
Взад і вперед по палатах;
Люди сплять — королю лиш не спиться;
Короля султан облягає,
Голову грозить йому відтяти
І в Стамбул відіслать її хоче.

Часто він підходить до віконця,
Чи не чути там якогось шуму?
Чує, птиця нічна десь виє,
Провіщає біду неминучу,
Скоро їй шукать нової стріхи
Для своїх пташат бідолашних.

Не сова виє в Ключі-граді,
То не місяць на Ключ-город світить,
В церкві божій гримлять барабани.
Вся свічками осяяна церква.

Та ніхто барабанів не чує,
Ніхто світла в церкві божій не бачить,
Лиш король те чув і те бачив;
Із палат своїх він виходить
Та й іде він сам в церкву божу.

Став на паперті, двері відчиняє...
Серце стислося йому від жаху,
Та велику він творить молитву
І спокійно в церкву божу ввіходить.

Тут він бачить дивне видіння:
На помості валяються трупи,
Поміж них кров струмками хлюпоще,
Як потоки дощові осінні,
Кров по кісточки йому доходить.

Горе! В церкві турки і татари,
Та ще й зрадники ті, богуміли2.
На амвоні сам султан безбожний,
Держить він наголо шаблю,
Кров по шаблі свіжа струмує
Од вістря по саму рукоятку.

Короля пойняв раптовий холод:
Тут же бачить він отця і брата.
Що отець від султана праворуч,
Опустився старий на коліна,

Подає йому свою корону;
А ліворуч, теж на колінах,
Його син, Радивой окаянний,
Бусурманською чалмою повитий
(З тою самою мотузкою, що нею

Задушив він нещасного батька),
Край поли у султана цілує,
Мов холоп той, фалангоюЗ битий.

І султан безбожний усміхнувся,
Взяв корону, розтоптав ногами
Та й промовив тоді Радивою:
"Будь у Боснії моїй можновладцем,
Для гяур-християн беглербеєм"4.
І відступник б'є чолом султану,
Тричі діл скривавлений цілує.

І султан своїх слуг покликав
І сказав: "Дать каптан Радивою5,
Та не з бархату каптан, не парчевий,
А здеріть на каптан Радивою
Шкуру з рідного його брата".
Бусурмани короля оточили,
Роздягли догола його всього,
Ятаганом йому шкіру розпороли,

Стали дерти руками й зубами.
Оголили м'ясо і жили
І до самих костей обідрали,
Одягли вони шкурою Радивою.
Заволав тоді мученик до бога:
"Правий боже, заслужив я кари!
Плоть мою віддай на розтерзання,
Тільки душу помилуй, Ісусе!"

При тім імені церква задрижала,
Все зненацька затихнуло, померкло,—
Зникло все — немов і не бувало.

І король навпомацки із церкви
Якось вибрався в тьмі глибокій
І з молитвою на вулицю вийшов.

Було тихо. З високого неба
Місяць біле освітлював місто.
Враз метнулась із-за міста бомбаб,
І пішли бусурмани на приступ.

Примітки*

1. Хома І був таємно убитий своїми двома синами Стефаном і Радивоем у 1460 році. Стефан йому наслідував. Радивой, гніваючись на брата за захоплення влади, розголосив жахливу таємницю і втік у Туреччину до Магомета II. Стефан з намови папського легата вирішив воювати з турками. Він був розбитий і втік у Ключ-город, де Магомет обложив його. Захоплений у полон, він не погодився прийняти магометанську віру, і з нього здерли шкіру.

2. Так називають себе деякі іллірійські розкольники.

3. Фаланга — палочні удари по п'ятах.

4. Радивой ніколи не мав цього сану, і всі члени королівської родини були знищені султаном.

5. Каптан — звичайний подарунок султанів.

6. Анахронізм.

* Належить Пушкіну.— М. Р.

* * *

Час, милий друже, час! душа спокою просить
Летять за днями дні, і кожна мить відносить
Частинками буття,— а ми усе ждемо,
Що завтра житимем, та мить — і помремо.

На світі щастя де? Є спокій лиш та воля.
Давно малюється мені принадна доля:
Давно, знебулий раб, замислив я втекти
В далеке селище труда і чистоти.

* * *

...Знов одвідав я
землі куточок той, де я відбув
у вигнанні два роки непримітних.
Вже десять літ з тих пір пройшло
й чимало
для мене одмінилося в житті,
і сам, підвладний спільному закону,
я одмінився теж — та знову тут
минувшина жива мене проймає
і, видається, вчора ще блукав
в оцих я пущах.
Ось домок опальний,
де бідна няня при мені жила,
уже її нема — вже за стіною
не чую я важких старечих кроків,
Ані її дозору кропіткого.
Ось горб лісистий, над яким, бувало,
сидів я непорушно й задивлявсь
на озері, замислюючись сумно
про інші береги, про інші хвили...
Між злотних нив і пасовиськ зелених
воно широко стелиться й синіє,
через його невідомі води
пливе в човні рибалка й тягне свій
убогий волок. В берегах похилих
розсіялися села. Там за ними
прокривлений вітряк надсилу крила
ворочає при вітрі...

На розміжжі
дідівських володінь при місці тім,
де вгору піднімається дорога,
дощами зрита чисто, три сосни
стоять — одна навідлі, інші двоє
близенько в парі. Тут, коли повз них я
переїздив при місячному світлі,
знайомим шумом шерех їх вершин
мене привітував. По тій дорозі
тепер поїхав я й перед собою
побачив знову їх. Вони ті самі ж,
той самий їх знайомий вуху шерех,—
та коло прикорнів їх постарілих
(де здавна все було мов пустака голо)
тепер маленька пуца розрослась,
сім'я зелена. Кущі товпляться
під тінню їх, мов діти. А здаля
стоїть один похмурий їх товариш,
немов бурлак старий. Йому навкіл,
як і раніше — пустака.

Драстуй, роде,
мені не знан та молод! Вже не я
побачу твій могутній пізній розквіт,
коли переростеш моїх знайомих
і голову стару заслониш їм
од віч прохожого. Та хай онук мій
почує ваш привітний шум, коли,
вертаючи із дружньої розмови,
він пройде мимо вас у пітьмі вночі
і пригада про мене.

* * *

В осінні дні, коли готовий
Я на дозвіллі віршувать,

Мені ви радите, братове,
Роман мій далі посувають.
Ви кажете і недаремно,
Що не годиться, ба й нечемно,
Урвавши оповіді звук,
Її мерщій давати в друк.
Що мав своєму я герою
Дружину хоч яку знайти,
Чи у труну його звести,
Та й попрощатися з юрбою
Осіб роману дійових.
І вивести на світло їх.

Ви кажете: "По божій волі
Іще живе Онєгін твій.
Отож іди вперед поволі,
Півсонні лінощі розвій.
Зі слави, як статечні люди,
Збирай оброк хвали й огуди,
Малюй і франтів городських,
І милих панночок своїх,
Війну і бал, палац і хату,
І келью... і гарем,
Бери тим часом день за днем
Із публіки помірну плату,
За том карбованців по п'ять —
Легеньке мито, що й казать".

* * *

Отці пустинники і жони непорочні,
Щоб серцем залітять у селища заочні,
Щоб покріплять його і гамувати кров,
Зложили господа багато молитов.
Та ні одна із них мене так не втішає,

Як та, що з вірою священник промовляв
У сумовиті дні великого поста;
Частіше все мені приходять на уста
Те слово, що мені упалі живить сили.
Владико днів моїх! Неробства дух похилий,
Любоначалія, страшного, ніби змії,
І марнословія не дай душі моїй.
Та дай побачити гріхи мої й облуди,
Щоб я на ближнього не накидав огуди,
І дух смиренності, й терпіння, і любов,
І чистоту мені даруй, о боже, знов.

* * *

Exegi monumentum*

Я пам'ятник собі воздвиг нерукотворний,
Тропа народна там навіки пролягла,
Олександрійський стовп, в гордливості незборний,
Йому не досягне чола.

Ні, весь я не умру, я в лірі жити буду,
Від праху утече нетлінний заповіт,—
І славу матиму, допоки серед люду
Лишиться хоч один піїт.

Про мене відголос пройде в Русі великій,
І нарече мене всяк суций в ній язик,
І гордий внук слов'ян, і фінн, і нині дикий
Тунгус, і друг степів калмик.

І довго буду тим я дорогий народу,
Що добрість у серцях піснями викликав,

Що в мій жорстокий вік прославив я Свободу
І за упалих обставав.

Виконуй божеське, о музо, повеління,
Огуди не страшись, вінця не вимагай,
Спокійна завжди будь на кривди й на хваління
І в спір із дурнем не вступай.

* Я воздвиг пам'ятник (лат.).— Ред.